

FULL INFORMATIU

SOCIETAT CATALANA D'EGIPTOLOGIA

Afluent del Nilus - Número 13 / 1999

NOTÍCIES D'EGIPTE

El Caire

Com ja s'havia anunciat en el passat *FULL INFORMATIU*, el Museu d'El Caire està en plena remodelació amb noves i considerables millores, sobretot en les sales destinades a la conservació de les joies i del tresor de Tutankhamon, situades al segon pis, amb noves vitrines i una il·luminació més directe i adient. Així també, a la planta baixa, nombroses peces han estat resituades per poder seguir millor l'ordre cronològic de la visita. En la zona dedicada al Regne Antic, s'està adequant una nova sala, per exposar-hi, d'entre d'altres obres d'art, l'aixovar funerari de la reina Hetep-heres.

Guiza

Finalment s'ha produït l'apertura oficial de varis monuments a l'altiplà de Guiza, tant al cementiri occidental de Quèops com al cementiri central situat a l'est de la piràmide de Quefrè, així com dues de les tres piràmides satèl·lits de Quèops.

Actualment a la zona de Guiza es poden visitar els següents monuments oberts als visitants: les piràmides de Quefrè i de Micerí, -la de Quèops està tancada per restauració-, el museu de la

barca i dues de les piràmides secundàries de Quèops. Al peu de la carretera, al nord-oest de la piràmide de Quèops, en el cementiri occidental, es poden visitar varies mastabes situades al voltant d'un pati comú: Senedjemib anomenat Inti, que va ser cap de justícia, visir i arquitecte reial en època d'Isesi. Khnementi, de principis de la dinastia VI i Akhetmenu, jutge i director de la Casa de les Armes, d'època de Merenre I o de Pepy II, de les quals no hi queda gairebé cap relleu. I finalment, la de Sendjemib anomenat Mehi, fill de l'anteriorment esmentat personatge del mateix nom i que va ostentar també els mateixos càrrecs sota el rei Unas.

Al cementiri est, es poden visitar per primera vegada obertes al públic, l'interior de dues piràmides secundàries de Quèops, així com les magnífiques mastabes de Qar i Idu, obertes des de fa alguns anys. Meryrenufer anomenat Qar, va viure en època de Pepy I, i ostentava entre d'altres, els títols de director de la ciutat de les piràmides de Quèops i de Micerí, inspector dels sacerdots *wab* de la piràmide de Quefrè, director de tots els treballs, etc. Idu, possiblement fill de Qar, va ser inspector dels sacerdots *wab* de les piràmides de Quèops i Quefrè, director dels servi-

dors *meret* i director de la distribució d'ofrenes de les Dues Cases.

Pel moment resten tancades les mastabes de Mersyankh i Khufukhaef, en altres vegades obertes als visitants.

Les dues tombes obertes al cementiri central daten de l'època de Micerí i estan excavades a la roca. Aquestes són les de Debhen, que ostentava els títols de cap del santuari de Nekheb, cap de les donacions de la Casa de la Vida, secretari de la Casa del Matí, etc. I la de Yunmin amb una part excavada a la roca i la façana construïda en pedra, era el fill primogènit de Micerí i Khamerernebti, que fou cap de justícia i visir, tresorer del rei del Baix Egipte, director del palau, etc.

També es pot visitar el temple de la Vall de Quefrè amb les dues rampes d'accés a l'embarcador, que fins fa poc temps estaven completament cobertes per la sorra del desert.

Karnak

Seguint amb la tasca de conservació dels monuments tebans, al Museu a l'aire lliure de Karnak, un equip francès està a punt de finalitzar la reconstrucció de la magnífica Capella per a la Barca realitzada per Hatxepsut (Capella Vermella), amb més de tres-cents blocs de quarsita vermella que varen ser trobats a l'interior dels fonaments del tercer piló de Karnak construït per Amenhotep III. Fins ara aquests blocs estaven disposats en el mateix museu, en varies fileres damunt d'un sòcol de ciment, un al costat de l'altre. Els visitants al museu no tenien una visió de com era el monument en conjunt, però en contrapartida, podien contemplar (i fotografiar) els magnífics relleus mentre passejaven per entre les fileres d'aquests blocs fantàsticament ben conservats. Una vegada la Capella Vermella estigui completament reconstruïda serà

Grup de mastabes a l'oest de la piràmide de Quèops: Senedjemib Inti, Khnementi, Akhetmenu i Senedjemib Mehu.

FULL INFORMATIU

Coordinació: Maite Mascort i Jaume Vivó

Disseny i Maquetació: Jaume Vivó

Obres de reconstrucció de la Capella Vermella de Hatxepsut, al Museu a l'aire lliure de Karnak.

impossible, atesa la seva alçada, poder contemplar de prop aquests bells relleus tan finament esculpits.

Vall dels Reis

Després de la demolició de l'antiga *Rest house*, a l'interior de la Vall dels Reis, una nova *Rest house* ha estat construïda a gairebé un quilòmetre de l'entrada de la Vall, al costat dels nous aparcaments pels vehicles. Un petit tren anomenat *Taftaf* transporta per la carretera als visitants que no volen caminar aquests menys de mil metres fins a l'entrada de la Vall pel mòdic preu d'una lliure d'anada i tornada.

El Consell Suprem d'Antiguitats (CSA), seguint la política de restauració i control de visitants, ha tancat i obert de nou, diferents tombes de la Vall. Actualment n'hi ha onze d'obertes. El preu d'una entrada es de 20 lliures egípcies (LE) i es poden visitar tres tombes a escollir, menys la de Tutankhamon que ella sola costa 40 LE.

Des de fa pocs mesos també es pot visitar, per primera vegada oberta al públic, la tomba d'Ay, situada a la Vall Occidental (WV 23), amb pintures que recorden pel seu color i estil, a la del seu predecessor al tron Tutankhamon. Al ser la Vall Occidental un lloc molt solitari i no freqüentat encara pels turistes, la visita d'aquest indret fa que el visitant pugui gaudir d'un silenci i d'una pau que difícilment es pot aconseguir en la concorreguda Vall dels Reis.

COL·LABORACIONS DELS SOCIS

Reflexions sobre una singular inscripció de Mersyankh

A Guiza, al cementiri de la dinastia IV situat a l'est de la piràmide de Quèops, on s'hi van enterrar els seus familiars més propers, es troba l'extraordinària mastaba de Mersyankh III, on hi ha esculpida una singular inscripció; sembla ser que és única, ja que en cap altra mastaba d'aquesta època s'ha trobat cap text d'una singularitat semblant.

Mersyankh (III) era filla del primogènit del rei Quèops, el príncep Kawab, i d'Hetep-heres II, filla també de Quèops i d'una reina secundària. La mastaba on va ser enterrada Mersyankh, -que va morir quan tenia aproximadament cinquanta anys-, va ser inicialment construïda per a la seva mare Hetep-heres, a la que també pertanyia el sarcòfag de granit negre, on es van dipositar les despulles de Mersyankh, com ho indiquen els textos verticals gravats damunt de les quatre cantonades del sarcòfag: "jo l'he donat (el sarcòfag) a la filla i esposa reial Mersyankh". La denominació de "filla reial" no es pot agafar al peu de la lletra, ja que el príncep hereu al tron Kawab, pare de Mersyankh, va morir abans que el seu pare Quèops i no va poder governar mai. Mersyankh va ser esposa de Quefrè, -fill de Quèops i successor de Djedefre-, constructor de la segona piràmide de Guiza, a qui va donar varis fills.

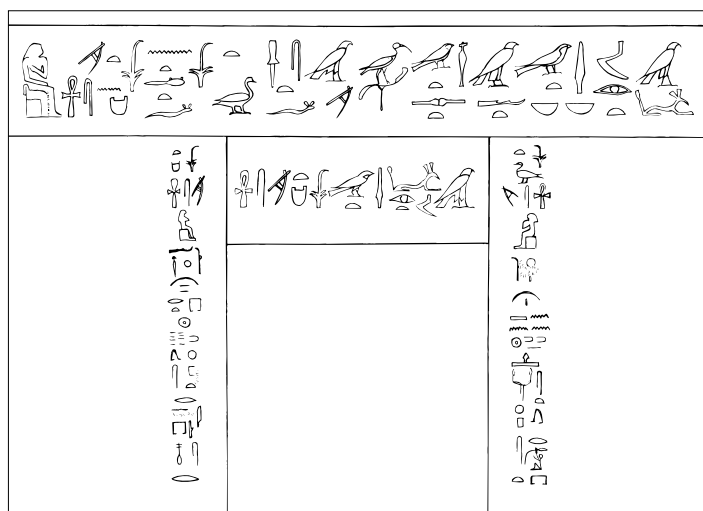
L'arqueòleg americà George Reisner va descobrir la tomba de Mersyankh III el 23 d'abril de l'any 1927, tot just quan estava a punt de finalitzar l'excavació de la tomba de la reina Hetep-heres I besàvia de Mersyankh (veure *FULL INFORMATIU* # 11, pàgs. 66-67). El fet inusual que la tomba de Mersyankh fos excavada a l'interior d'una mastaba, per sota del nivell del terra, i a la qual s'hi accedia mitjançant uns graons, va fer que es trobés conservada d'una manera admirable. Les tres sales que la componen, encara conserven en molts llocs restes de pintura. Aquesta tomba és possiblement una de les més ben conservades i més interessants de la

necròpolis de Guiza, i si més no, una de les més estranyes, ja que en ella es fusionen els dos tipus característics de sepultura emprada a Guiza: la mastaba i l'hipogeu excavat directament a la roca.

De la inscripció que ha donat peu a escriure aquestes línies, s'ha de dir que actualment queda dissimulada per la gran porta metàl·lica que protegeix i dóna accés a la tomba. La inscripció es troba esculpida verticalment a banda i banda dels costats exteriors de la porta d'entrada. Al costat nord (a la dreta), amb els signes mirant cap a l'esquerra hi diu: *s3t nswt Mr.sy-ꜥnh h3t-sp I 3bd tpy smw sw 21 htp k3.s hpt.s r wꜥbt*, "la filla reial Mersyankh, any 1, mes 1 de Xemu, dia 21. El repòs del seu ka i el seu trasllat a la casa de purificació". Segons aquesta inscripció, s'entén que Mersyankh va morir el dia 21 del primer mes de l'estació d'estiu del primer any, probablement del regnat de Micerí i que va ser transportada a la casa de purificació per a ser embalsamada.

Grup estatuari representant a la reina Hetep-heres II amb la seva filla Mersyankh III (Museu Fine Arts de Boston. MFA 30.1456).

Al costat sud, a l'esquerra de la porta, l'altra inscripció, però amb els signes mirant cap a la dreta, hi diu: *hmt nswt Mr.sy-ꜥnh (m)-ht sp tpy 3bd 2-nw prt sw 18 hpt.s r is.s nfr*, "l'esposa del rei, Mersyankh, any després de l'u, mes 2 de Peret, dia 18. Trasllat a la seva bella tomba". On s'entén que l'esposa del rei, Mersyankh, el dia 18 del segon mes de l'estació de l'hivern del segon any, probablement del regnat de Micerí, va ser enterrada en la seva bella tomba.

Confrontant ambdues inscripcions i fent un petit càlcul, tenim que des de la mort de Mersyankh fins el seu enterrament, van passar 273 dies. Un període de temps bastant més llarg del que diuen Herodot i més tard Diodor de Sicília, respecte al temps que es destinava, normalment de 70 dies, al procés de momificació. Diferents autors, començant pel propi Reisner, atribueixen aquest llarg període de temps a la necessitat d'adaptar la primitiva mastaba de Hetep-heres i adequar-la per a la seva filla Mersyankh.

És possible que aquesta explicació sigui la més plausible, però... aquestes dates resulten molt suggerents, ja que els 273 dies que van passar des de la mort fins a l'enterrament de Mersyankh, equivalen aproximadament a nou mesos de trenta dies! i nou mesos és el període del procés normal de gestació dels humans. No seria possible i lògic, doncs, que el cos de Mersyankh esperés nou mesos per tornar a néixer a l'interior de la seva bella tomba? Si tenim en compte que no hi ha dades que ens il·lustrin sobre la duració del període de momificació al Regne Antic,

i més concretament de la dinastia IV, on tot just s'estava en plena recerca i evolució sobre els millors medis per a la conservació i momificació dels difunts, i si tenim també en compte que les explicacions que li van donar a Herodot sobre aquest procés daten aproximadament de l'any 450 aC., no hi hauria la possibilitat que aquest període de temps fos el "normal" en aquella època per a tal procés?.

Des d'aquí no es vol afirmar ni negar res, ja que no hi ha, fins el moment, sufi-

cients dades per a fer-ho. Simplement s'ha volgut fer una petita reflexió per adonar-nos del lluny que estem de conèixer i comprendre les motivacions, les creences i sobretot l'evolució que va fer el poble egipci durant tota la seva història vers la preparació i el culte als seus difunts, molt lluny de la uniformitat i conservadorisme que alguns autors atorguen a una cultura que es va estendre al llarg de més de 3.000 anys.

JAUME VIVÓ
Soci núm. 242

COL·LABORACIONS DELS SOCIS

La Gran Esposa Reial, Nefertari Estimada de Mut

La reobertura de la tomba de la reina Nefertari, després d'haver estat tancada durant més de quaranta anys, ha despertat l'interès dels egipcòfils i del públic en general per aquesta reina que malauradament molts confonen encara amb Nefertiti, esposa del faraó herètic Akhenaton.

La tomba, descoberta a la Vall de les Reines de la necròpolis tebana per Ernesto Schiaparelli, havia sofert importants degradacions sobretot els anys que va romandre oberta al públic. Es calcula que en aquest període es va perdre el 20% de la decoració i inscripcions que es conservaven en el moment del descobriment, l'any 1904.

Després d'alguns intents poc afortunats de restauració, l'Organització Egípcia d'Antiguitats i l'Institut Getty

de Conservació van arribar, l'any 1986, a un acord per desenvolupar el Projecte Nefertari de conservació de la tomba en tres etapes fonamentals. La primera consistia en una anàlisi exhaustiva, a càrrec de científics i tècnics d'arreu del món, per a determinar les causes de la degradació de les pintures; la segona,

en la realització d'un tractament d'emergència per tal de consolidar-les; la tercera, en un procés de neteja i en intervencions menors però sumament delicades com l'eliminació d'afegits de ciment i pintura aplicats en restauracions anteriors. Els responsables dels treballs de les dues últimes etapes van ser els professors Paolo i Laura Mora de l'Institut Central de Restauració de Roma i el seu equip de restauradors, coordinats pel professor Eduard Porta de la Universitat de Barcelona. Realitzat en sis anys i escaig, aquest projecte ha servit també per estudiar i conèixer millor les tècniques de construcció i decoració emprades pels artesans de la necròpolis de Tebes.

Les característiques excepcionals de la tomba, que és una versió reduïda d'una tomba de rei de la dinastia XIX, i la riquesa i qualitat de la seva decoració la converteixen en un dels monuments més importants d'aquesta necròpolis.

Nefertari, la reina "bonica de cara,

elegant amb la diadema de plomes", va ser durant els anys de la seva curta vida, l'esposa preferida de Ramesses II. Ho confirma el Petit Temple d'Abu Simbel que el rei li va dedicar associant-la a Hathor i on fou divinitzada en vida, fet absolutament excepcional. Ni la seva il·lustre antecessora Ahmosis-Nefertari, considerada com la mare de la dinastia XVIII pels antics egipcis, havia rebut un honor tan gran: no va ser divinitzada fins després de la seva mort, com a protectora de la necròpolis tebana juntament amb el seu fill Amenhotep I.

No sabem gran cosa de la reina Nefertari però certes representacions i els textos que cobreixen els murs de la seva tomba presenten certs indicis que permeten plantejar algunes hipòtesis sobre la seva vida i la seva personalitat. El que és segur és que va ocupar una posició privilegiada i va tenir un paper important durant la primera part del llarg regnat del seu reial espòs.

Aquestes qüestions seran tractades

en el curs que la S.C.E. ha programat amb el títol de *Textos funeraris de la tomba de la reina Nefertari*, del 9 de febrer al 9 de març.

El curs, il·lustrat amb diapositives i transparències, ha estat estructurat com segueix:

- Consideracions generals sobre els textos de la tomba.
- La Vall de les Reines i el descobriment de la tomba.
- Qui era Nefertari, Estimada de Mut? El seu nom i els seus títols.
- Descripció de la tomba. Iconografia - Traducció i anàlisi dels textos -
- Alguns comentaris sobre el valor artístic de les pintures.
- Conclusions.

MARTA PUVILL
Sòcia núm. 007

Nota: La descripció de la tomba i la reproducció, traducció i comentari dels textos es publicaran a:

Textos de la tumba de la reina Nefertari. Revisión y traducción comentada. Cuadernos de Egiptología Mizar nº 4, Barcelona 1999.

SOCIETAT CATALANA
D'EGIPTOLOGIA

Horari de Secretaria
Carrer Aragó 305 entl.
dilluns i dimarts
de 5,30 a les 8,30 h.

Per qualsevol informació o col·laboració relacionada amb el Full, truqueu al Telèfon: 93 457 81 20

LLIBRERIA MIZAR
LLIBRES D'EGIPTOLOGIA

NOVETATS 1998

Còrsega 203-205 (cantonada Casanova)
08036 Barcelona - Tel/Fax 93 439 30 29

10% de descompte pels
membres de la
Societat Catalana d'Egiptologia

**PRÒXIMA
APARICIÓN**

MARTA PUVILL DOÑATE
*TEXTOS DE LA TUMBA DE LA
REINA NEFERTARI. REVISIÓN
Y TRADUCCIÓN COMENTADA*
CUADERNOS DE
EGIPTOLOGÍA MIZAR - Nº 4
BARCELONA 1999

